

**ЗНАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ ПИЛИПА ОРЛИКА У РОЗВИТКУ
ПРИНЦИПІВ УПРАВЛІННЯ, ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ
ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ**

Значний історичний документ „Правовий уклад та Конституції відносно прав і вольностей Війська Запорозького” [2], що також відомий нам як перша українська Конституція гетьмана Пилипа Орлика (1710 р.) мав вирішальне значення для становлення конституціоналізму як в Україні так і в усьому світі, адже перша офіційна конституція була утверджена лише в 1787 році в Сполучених Штатах Америки.

Метою цієї роботи є дослідження передумов становлення та утвердження сучасних засад державного управління та місцевого самоврядування шляхом аналізу Конституції Пилипа Орлика 1710 року.

Принципи управління і організації діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування розроблялися у працях українських учених В.Василенка, С.Головатого, Є.Головахи, О.Гриніва, В.Денисенка, В.Журавського, В.Кампо, М.Костицького, А.Матіос, В.Небоженка, М.Орзиха, П.Рабіновича, А.Чередниченка, Ю.Шемшученка Л.Юзькова та їх російських колег С.Андрєєва, А.Глухової, І.Клямкіна, Р.Матвєєва та інших.

Як зазначав академік В.П.Василенко, Конституція Пилипа Орлика цікава не лише як вияв прагнень української старшини, але і як перший конституційний акт в Україні, яким було підведено юридичну основу під державний устрій України [3].

Незважаючи на винятково складні умови конституційного будівництва в Україні і розвитку теорії конституціоналізму, що пов'язано зі станом

української державності та іншими обставинами, український конституціоналізм значною мірою ґрунтувався і ґрунтується на досягненнях світового конституціоналізму. Зокрема, Конституція Пилипа Орлика 1710 р. містила реальну модель держави, засновану на природному праві народу на самовизначення. Документ детально окреслював тріаду державної влади, визначав склад, повноваження, порядок функціонування державних органів, правовий статус громадян, принципи виборчого права [4].

С.Головатий зокрема зазначає, що український народ в утвердженні своїх суверенних прав, навіть за браком конституційно оформленої державності, дещо випередив не тільки європейські країни, а й навіть американців. Адже ідеї визволення України від «чужого панування» (Конституція Пилипа Орлика), ідеї людського і природного права» козаків на свободу, права народу «протестувати проти гніту» (політичний меморіал Пилипа Орлика «Вивід прав України»), матеріалізовані в українських політико-юридичних документах вже на початку XVIII століття, були найбільш співзвучними (випереджаючи у часі) ідеям «природного права» народу на «самостійне і рівне положення» серед інших націй світу, ідеям права народу «змінити або скасувати» уряд, «повалити такий уряд», який підкорив людей «абсолютному деспотизмові», тобто тим ідеям, що були матеріалізовані в Декларації незалежності США лише в другій половині XVIII століття [5, с. 2].

Вихованець Києво-Могилянської академії П. Орлик залишив після себе чималу творчу спадщину: Бендерські конституції, підготовані і підписані козацькою старшиною, що втекла до Туреччини разом з І. Мазепою, і обраним нею 5 квітня 1710 р. на чужині 38-річним гетьманом, та політичні трактати „Вивід прав України” і „Маніфест до європейських урядів”, написані гетьманом у вигнанні у 1712 р.

Бендерські конституції відрізняються від вище охарактеризованих інших гетьманських конституцій тим, що в них здійснюється спроба не лише визначити права і обов'язки гетьмана і старшини на майбутнє, а й узагальнити

суспільно-політичний устрій козаччини, який склався на ґрунті соборності, звичаєвого права і військової демократії наших пращурів. Автори Бендерських конституцій не робили якихось концептуальних відкриттів, не створювали нових державних моделей, а досить творчо підійшли до досвіду своїх батьків та дідів і виклали на папері те, що склалось на практиці і пройшло багатолітнє опробування.

Причому цей виклад вони зробили на підґрунті засвоєних ними досягнень європейської політико-правової думки – визнання природних прав і свобод людини, натуральних прав народу, договірного походження держави, необхідності обмеження абсолютної влади монарха, відомих ще у Стародавній Греції і Стародавньому Римі політичних прав громадян на службу у війську, на участь у громадському житті, у народному зібранні, на зайняття виборних посад, на захист особистих і майнових прав у суді, на приватну власність, на станові привілеї, всебічно обґрунтованих, починаючи з XIII ст., прав народів на скинення тирана тощо. Відчувається вплив на творців Бендерських конституцій ідей Арістотеля, Марсілія Падунського, Д. Локка, С. Оріховського про розподіл влади, вчення Бодена, Кальвіна, Гроція, Мільтона про народний суверенітет, принципів положень Великої хартії вольностей 1215 р. і Білля про права 1689 р., про обмеження свавілля у податках, про скасування надзвичайних судів, про недоторканість особи, тощо.

Але велика шведсько-українська стратегія щодо Росії за участю І. Мазепи й П. Орлика, К. Гордієнка й Д. Горленка, Туреччини й Польщі, Криму й Франції зазнала нищівного краху, оскільки не знайшла підтримки з боку українського народу, а Бендерські конституції ніколи не реалізовувались на практиці, їх спіткала доля раніше прийнятих Гадяцького договору 1658 р., Слободищенського трактату 1660 р., Буцацького миру 1672 р. та деяких інших спроб українських можновладців, які мали на меті значні конституційні перетворення. Але всі вони виявилися лише „паперовими”. Проте не варто викидати їх з історії вітчизняної конституції як утопічні варіанти розвитку національної державності під польським, турецьким чи шведським

протекторатом [6, с. 24-25].

Першим не лише за датою, але й за значенням був, безперечно, такий відомий в Європі документ української політичної думки, як договір між новообраним гетьманом України Пилипом Орликом (1672–1742) і його виборцями та запорозькими козаками – «Конституція прав і свобод Запорозького війська (*Pacta et Constitutiones legum libertatumque Exercitus Zaporoviensus*)», укладений 5 квітня 1710 р. Розглянемо цей історичний документ детальніше, пам'ятаючи, що це початок XVIII ст. – час розквіту абсолютизму в Європі [7, с.91].

Аналіз Конституції свідчить про те, що вона пронизана ідеєю самостійності та незалежності українського народу, негативного ставлення до ідеї самодержавної влади. Усі пункти договору присвячені досить актуальним питанням. Так, перший пункт закріпив основи охорони православної віри і не допущення в Україну поширення іншої віри. Другий пункт окреслив завдання й мету охорони кордонів Вітчизни. Гетьман зобов'язаний забезпечувати охорону цілісності й непорушності «території нашої Вітчизни, Малої Росії», межі якої простягались до річки Случ. Третій пункт закріплював обов'язкове дотримання міжнародних відносин і взятих на себе зобов'язань із мирного співіснування та дружби з сусідніми державами. Четвертий пункт був присвячений поверненню й відродженню «військового гнізда» запорожців, Січі Запорізької, а також усіх військових земель і маєтків на яких Московська імперія розмістила свої фортеці. Цей пункт мав велике політичне значення в протистоянні козацтва і Московського уряду. П'ятий пункт присвячений одній з найвагоміших проблем держави – проблемі здоров'я нації. На законодавчому рівні це закріплювалось уперше. В обов'язок гетьманові покладалося повернення «Війську Запорозькому» міста Терехтемирова для відновлення його як шпиталю для пристарілих, убогих чи покалічених від поранень запорожців. Тут яскраво простежується соціальний аспект конституції, що свідчить про бажання набутого раніше досвіду з лікування й догляду за людьми. Шостий пункт договору передбачав спробу генеральної старшини внести нові засади в

адміністративно-територіальний, управлінський устрій України. Таке намагання також закріплювалось уперше. Убачається, що воно впроваджувалось з метою «...безпеки Вітчизни», а також прагнень «про спільне» благо і про всі громадські справи «та унеможливлення прийняття гетьманом рішень», що могли б завдати шкоди безпеці Вітчизни і «громадському благу» [2, с.31-32]. Демократичними основами Конституції можна вважати закріплені в VI пункті правові основи запобігання «самодержавства гетьмана». Для цього при гетьманові повинна була існувати Рада, без схвалення якої гетьман не міг розпочати жодної серйозної справи: «стосовно справедливостей, або хибних дій щодо військових прав і вольностей чи зловорожого Вітчизні». Члени Ради мали право вільного волевиявлення «свободи голосу». Передбачалось, що інтереси громади в Раді повинні представляти обрані генеральні старшини, полковники і генеральні радники. Обумовлювався в договорі й точний термін їх зібрання: перший – на Різдво Христове, другий – на Воскресіння Христове, третій – на Покрову Пресвятої Богородиці. Така активна законодавча діяльність Ради [8, с.23], на наш погляд, була також спрямована на послаблення впливу Російського законодавства на Україну й зокрема козацтво. Старшинам надавались певні привілеї без обмеження прав. У свою чергу, конституція навпаки обмежувала незаконно захоплену деякими гетьманами необмежену владу, геть потоптавши рівність і звичаї, і свавільно встановивши отой закон: “Так хочу – так повеліваю”. Сьомий пункт, також уперше в законодавстві, закріпив принцип рівності всіх громадян України перед законом незалежно від їх соціального статусу. Гетьман уже не міг самовільно вирішувати долю інших громадян. Всі справи: кримінальні, цивільні та інші повинен був розглядати Генеральний Суд. Таке обмеження впливу гетьмана на судову владу закріплювало основоположні принципи права – незалежності та рівності всіх гілок влади. Аналогічне обмеження влади гетьмана було передбачене й у фінансовій галузі. Гетьман усувався від розпорядження військовим скарбом (казною) і повинен був задовольнитися у приватному житті, раз і назавжди, визначеними доходами. За

гетьманом, як за керівником держави, зберігався загальний нагляд за діяльністю адміністрації. Він не повинен був допускати зловживань та утисків народу, козаків і посольства [9, с. 372-373].

Пункт дев'ятий встановлював строгий розподіл між військовим скарбом, прибутком і сумами, які були в особистому розпорядженні гетьмана. Встановлювалась щорічна звітність підскарбних в кожному полку «щодо свого завідування та управління». А наші полковники, зазначалось в Конституції, так само не повинні мати інтересу до скарбів полкових, задовольняючись своїми приходами й добрами, які належать до полкового уряду.

Десятий пункт Конституції обмежував політичну та економічну політику, владу гетьмана, його обов'язки, «щоб людям військовим та посполитим зайві не чинити утяження, наклади, пригнічення та здирства, через які вони, покинувши житла свої, звикли пріч іти і в закордонних державах шукати спокійнішого, легшого й кориснішого собі мешкання». Важливими були обмеження економічної сваволі полковників і старшини. Заборонялося використовувати в політичному і господарському управлінні кар'єристів, які «неситою пожадливістю для свого приватного пожитку військових та посполитих урядів зваблюють гетьманське серце корупціями і завдяки цьому втискаються без вільного обрання понад слухність і право чи на полковничі уряди, чи на інші посади...» Щоб запобігти цьому лиху, встановлювалося, що гетьман, незважаючи на жодні подарунки, «полковничих урядів та інших військових і посполитих начальств не давав і насильно на них нікого не встановлював, але завжди як військові, так і посполиті урядники мають бути вибрані вільними голосами, особливо ж полковники, а після вибрання потвержені гетьманською владою». Однак ці вибори повинні проходити не без урахування гетьманської волі. Це ж стосувалося також і призначення керівництва сотнями.

Соціальному захисту козацьких сімей, їх дітей присвячений одинадцятий пункт; дванадцятий – проведенню після закінчення війни генеральної ревізії всіх маєтностей і добра та перегляду громадських повинностей, розподілу їх

більш справедливо, боротьби з протекціями. Окремо підтверджувалися права та привілеї столичного міста Києва та «інші українські города з магістратами своїми». Далі регламентувалася гужова повинність, вказувалось на неприпустимість зловживання нею в приватних справах урядовцями, встановлювалось використання послуг урядовцями під час поїздок лише за їх гроші. Встановлювались джерела військових видатків та правила громадської торгівлі і послуг, підтверджувалось верховенство гетьманського суду: «йому доручаються й всі у Вітчизні нелади для премудрого справлення, права та вольності військові для непорушного збереження оборони» [10]. Ці договори та постанови гетьман підтверджував не лише власноручним підписом, але й формальною присягою.

Отже, перед нами великої ваги правний документ, в якому втілились здобутки тогочасної української політичної думки, в якій поєднався національний традиціоналізм з новими підходами, результатами практичної реалізації української державності, відновленої в середині XVII ст. Безперечно, що в ньому значно відчуваються впливи тих конкретних реалій українського політичного життя, що були в XVII – на початку XVIII ст. [7, с.93].

Виняткове місце в Конституції займає Запорозьке низове військо. Тут і звільнення його власної території від «московської посесії», повернення його прав на значну частину Дніпра, але політичний розголос викликали саме використання запорозьких традицій у формуванні контурів майбутньої української держави. Річ йшла про обмеження самодержавної влади гетьмана, формування представницької влади, такого собі козацького парламенту, куди б входили не лише старшина, але й представники всіх полків. Ця рада – парламент, повинна була б регулярно засідати й мала б законодавчу владу. Традиційно, бо це було також і в козацькій республіці ще в XVI ст., обмежувалось право зносин гетьмана з іноземними державами, точніше – воно мало відбуватися під контролем. Обмежувалась воля гетьмана і владою судовою: у випадку конфлікту між ним і членами Ради вирішував проблему військовий генеральний суд. Були й обмеження, які запобігали б фінансовим

зловживанням гетьмана. Важливим був пункт, де зазначалось, що треба створювати такі умови життя в Україні, які запобігали б еміграції українського населення. У зв'язку з цим зрозумілі ті заходи, що мали б перешкодити росту корупції, зловживання старшини своїми службовими посадами. Був поставлений бар'єр і перед кар'єристами, хабарниками. Правда, ми не знаємо, чи був він ефективним, але це свідчить, що деякі сьгоднішні лиха мають в нас великі історичні традиції... [7, с.95].

Таким чином, на початку XVIII ст. на Сході Європи мала шанси виникнути своєрідна, козацька, а значить військова, демократична парламентська республіка. Звичайно, що не все в Конституції повторювало традиційні форми козацьких республік минулого. Нове полягало в тому, що більш сталою мала бути гетьманська влада, в козацькій республіці гетьмана обирали щороку на початку січня, в Конституції це не зазначалось, невідомо також, чи гетьман мав щороку, як це було раніше, звітуватися. Новим було те, що мав існувати незалежний військовий генеральний суд для вирішення конфліктів між парламентом і гетьманом, розподіл міждержавними фінансами й гетьманськими грошима, визначення офіційних джерел фінансування війська. Виникає ще одна цікава проблема, як писав В.Антонович, що сам І.Мазепа "був переконаним монархістом, який намагався не лише створити нову українську шляхту, але й, видно з усього, ввести станову, можливо спадкову монархію. Про такі штенції у його попередників, зокрема у Б.Хмельницького, писав В.Липинський. Тому виникає запитання: звідкіля ж взявся отой республіканський дух у близького прибічника Мазепи П.Орлика? На нашу думку, І.Мазепа в меншій мірі спирався й залежав від Запорозького козацтва, для П.Орлика на еміграції в 1709–1710 рр. воно стало серйозною опорою. П.Орлик не міг у такій ситуації піти на перекір козацьким республіканським традиціям. Молода українська старшина репрезентувала демократичний рух, і 38-річний П. Орлик був ближчий до неї не лише за віком, але й духом, ніж: старий гетьман І. Мазепа. Нарешті П. Орлик уважно аналізував причини невдачі й бачив байдужість народу під час виступу І. Мазепи, який більше

звертав увагу на підтримку шляхти і незважав на народні бажання. Тому в Конституції така значна увага до становища посполитих, заходи проти економічного засилля старшини, проти корупції, відносна рівність станів, демократизм. Мав певну рацію відомий дослідник П. Орлика – Б. Крупницький, який писав, що «на місце самовладних тенденцій Мазепа мала прийти ближча співпраця...» [11, с.21] із військом Запорозьким та посполитими. Урахування Орликом цих чинників і перетворило Конституцію в один із визначних політичних документів в історії європейської демократії. В цьому й полягає її непересічне значення.

Один із головних творців цієї Конституції – Пилип Орлик - передбачав, що Гетьманщина і Січ не втримаються проти Росії і стануть її жертвами. «А після того прийде черга на Польщу й т.д... Сам Орлик принаймні тридцять років тримав українську справу в Європі в активному стані»...[11, с.74]. Перебуваючи в Швеції, Туреччині, а потім в інших європейських країнах, він намагався організувати коаліцію з Швеції, Туреччини, Криму, Польщі і навіть Пруссії проти Росії, щоб з допомогою європейських держав добитися незалежності України. Один з таких періодів цієї діяльності описано ним самим в його відомих щоденниках [12]. Але все було марним, Європа не хотіла воювати за Україну...

Важливим джерелом політичної думки тих часів були також конституційні хартії, започатковані т. зв. «Гетьманськими статтями» Б. Хмельницького. Вони мали подвійний характер, бо виступали як міжнародні трактати, поки ще існувала автономія України, і були конституційними хартіями України, поновлювалися і повторювалися, дещо змінюючи зміст при обранні кожного нового гетьмана. До джерел політичної думки належить й українська форма писаного уставного права: гетьманські універсали. Це були акти і правні накази, що їх видавала гетьманська влада в справах управління. Універсалам центральної влади відповідали акти місцевої влади: полковницькі «листи». За гетьмана К. Розумовського замість універсалів частіше видавалися «гетьманські ордери» [7, с.97-98].

Судові конфлікти в Україні в цей час вирішувалися на основі Литовського Статуту і збірників Магдебурзького права, їх використовували і козацькі суди. Спеціальна комісія українських правників у 1743 р. склала новий український кодекс, названий «Право, по котором судиться малоросійський народ». Кодекс спирався і використовував попередні правові акти, зокрема три Литовські Статути та Магдебурзьке право. (Українські міста на Лівобережжі за своєю структурою адміністративного управління ділилися на магістратські та ратушні. Перші були на Магдебурзькому праві, другі підлягали старшинській адміністрації). Кодекс спирався і на правну практику Гетьманської України [13, с.183].

Однак цей важливий документ правно-політичної думки залишився лише проектом, бо не був затверджений російським урядом, а розповсюджувався в Україні у вигляді списків. За гетьмана К. Розумовського в інтересах козацької старшини було проведено судову реформу. Тут важливо вказати на склад цієї старшини. Так, генеральна старшина складалася з 9 осіб (обозний, двоє суддів, підскарбій, писар, двоє осавулів, хорунжий, бунчужний), до них, очевидно, належали і Генеральна військова канцелярія та Генеральний військовий суд, а також і полковники (10 полковників у 10 полках), полкова старшина (5 осіб в кожному полку – обозний, суддя, писар, осавул, хорунжий), сотники і сотенна старшина (3 особи в сотні – осавул, хорунжий), сотники і сотенна старшина (3 особи). У 1774 р. на Лівобережжі було 164 сотні. Всього урядова старшина на Лівобережній Україні в XVIII ст. налічувала 726 осіб, а наприкінці століття родова шляхта тут налічувала 2000 членів родин і, становлячи 1 відсоток населення, шляхта володіла 50 відсотками землі [14, с.57]. У результаті судової реформи Генеральний військовий суд було реорганізовано у найвищий судовий орган для нагляду за місцевим судом, полкові суди реорганізовано у городські, запроваджено підкоморські й земські суди (в кожному полку по 2, а в Ніжинському - 3).

Царський уряд поступово змінив також політичний устрій і на Слобідській Україні, що з часів Б. Хмельницького управлялась козацькою старшиною, але

вже з початку XVIII ст. тут введено єдиноначальну владу полковників, які з 1723 р. почали призначатися лише з росіян. Через 44 роки слобідське козацтво було ліквідовано й утворено Слобідсько-Українську губернію.

Поряд з вищенаведеними документами, що відображали політичну, правну українську думку (насамперед Конституція П. Орлика, яка представляла національно-визвольний рух за збереження державної суверенності) на початку XVIII ст. з'являється ряд праць українських вчених, які, проживаючи в Російській імперії, були тісно пов'язані з періодом, що часто називається «петрівським просвітницьким абсолютизмом». Він в цілому, а особливо філософська думка даного часу, не були якимисьь одностайними, що репрезентувались би єдиним напрямком чи течією. Взагалі, як зазначала В.Нічик, філософська думка в Україні на переломі XVII-XVIII ст. була поєднанням різних історико-філософських рівнів. Найтісніше тут перепліталися церковно-феодальний світогляд з елементами, тенденціями, напрямками епохи Відродження, Реформації та Нового часу [15]. У політичному плані для щойно утвореної імперії, до складу якої увійшла Україна, найхарактернішою рисою було прагнення утворити сильну державу, яка б була здатна не тільки відстояти свою територіальну незалежність і зберегти захоплені землі, але й відігравати відповідну її військовій та економічній могутності роль в європейській і азійській – тодішній світовій політиці. Тому, якщо Конституція П. Орлика була проявом національної політичної незалежної думки, то праці українських філософів, політиків, які проживали в імперії, мусили або виправдовувати, а навіть апологетизувати імперську політичну доктрину, або, якщо ще вдавалося – займати нейтральну позицію. Але оскільки в політиці довго бути нейтральним неможливо, то й українська політична думка у XVIII ст. в Україні стає службовою, підрядною. Всіх же незгідних замовчувано або тавровано «мазепинцями». Формування російської імперської політичної доктрини вимагали ідейно-політичної консолідації, про ніяку свободу думки та слова говорити не доводилось. Якщо підходити до проблеми з погляду українського національного інтересу (збереження хоча б автономії в рамках імперії тощо),

ми не знайдемо на українському політичному полі багато мислителів. Важко когось тут засуджувати, бо найбільш мужні були в еміграції чи в Сибіру. Крім цього, ми просто мало знаємо про цей етап нашої політичної думки, адже понад два століття вона в такому ракурсі не вивчалась, а то й просто замовчувалась. В радянські часи все вивчалось під кутом зору єдності між братніми народами при домінації інтересів російського, розглядалися ті постаті, погляди яких вписувалися в імперську великодержавну доктрину. Про це варто нарешті сказати вголос, і тоді все стане на свої місця [7, с.98-100].

Для більш точного розкриття поставленої мети розглянемо окремі аспекти діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, а також принципи управління, що склалися в Україні на початку XVIII ст.

Окремі питання державної служби, правового становища посадових осіб, принцип субординації у службових відносинах мали відповідне правове закріплення ще на початку XVIII ст. Досліджуючи поняття посадової особи, слід згадати про Конституцію Пилипа Орлика (5 квітня 1710 р.), яка заклала деякі принципи управління та діяльності органів державної влади. Це сприяло вирішенню питань, пов'язаних з недопущенням концентрації влади у руках однієї особи і запобігало проявам зловживання цією владою. Цей принцип має важливе значення при розподілі управлінських функцій між посадовими особами державних органів [16].

В Україні самоврядні традиції існують з часів Київської Русі (вічева демократія) і є частиною державотворчих процесів. Ці традиції були продовжені в добу Козацької держави (козацькі ради). У першій українській Конституції гетьмана П. Орлика (1710 р.) не тільки підтверджувалося станове самоврядування, але й було зроблено намагання захистити його від свавілля урядовців та закласти основи сучасного місцевого самоврядування. З Козацькою державою слід пов'язувати початок становлення українського муніципалізму [17, с. 8]. В Основному Законі України 1996 р. місцевому самоврядуванню присвячено розділ XI (ст. 140–146), а також про нього йдеться в певних статтях інших розділів. Такого широкого закріплення інститут

місцевого самоврядування в Україні не знав від часів Конституції П. Орлика 1710 року [18, с. 7].

Проблема місця і ролі судової влади в суспільстві набула особливого значення в Західній Європі періоду буржуазних революцій. Плідними тут були висловлювання Ш. Монтеск'є – загально визнаного теоретика концепції розподілу влад. На його думку, перша влада – законодавча – видає і скасовує закони, друга – виконавча – відає зовнішніми зносинами і забезпечує безпеку держави, третя – судова – карає злочинців та стримує зіткнення двох перших влад. Судова влада при цьому може виконати дане призначення тільки за умови її самостійного існування. Якщо ж вона об'єднана із законодавчою владою, життя і свобода суб'єкта піддаватимуться свавільному контролю, суддя тоді перетворюється у законодавця. Якщо ж вона об'єднана з виконавчою владою, суддя може поступати з усією люттю гнобителя [19].

В історії української державності перші спроби конституційного закріплення судової влади пов'язані з Конституцією щодо прав і вольностей Війська Запорізького Пилипа Орлика (1710 р.). Тут були закладені певні засади щодо розподілу влад. Судові функції, зокрема, надавалися гетьманському урядові, який одночасно здійснював і виконавчу владу [20, с. 5].

Ще одним специфічним чинником демократизації життя в Україні було козацтво. Від самого початку влада в Запорізькій Січі була виборною і підзвітною козацькій громаді. Ці демократичні принципи були закладені і в адміністративній устрій Гетьманської України, який проіснував з 1648 по 1768 рік, а також відображені в Конституції Пилипа Орлика (1710). Однак ті міста з магдебурзьким правом, які у XVIII ст. опинилися в складі Гетьманщини, потрапили в складне становище, оскільки в них змагалися за домінування одразу три основних сили – міське самоврядування, козацька адміністрація та адміністрація московського царя [21, с. 8-9].

Таким чином, можна відзначити, що перша Конституція України, хоча й не була запроваджена в життя, але мала великий вплив на розвиток правової думки на Україні: перших засад обмеження централізованої влади гетьмана,

розбудови Генеральної Ради як законодавчого органу, а не лише як органу, який підвладний гетьманові. Закладаються перші основоположні принципи: рівності всіх перед законом; виборності, хоча й за згодою гетьмана; фінансової підзвітності та підконтрольності; соціальної справедливості; захисту прав і свобод громадян; захисту здоров'я нації; незалежності суду. Все це свідчить про намагання П. Орлика та його однодумців до розбудови основоположних засад незалежної держави, перших кроків створення національної безпеки України. Але історичні умови для здійснення цього наміру не були сприятливими [9, с. 373].

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року // Урядовий кур'єр від 13.07.1996, №129-130.
2. Перша Конституція України гетьмана Пилипа Орлика. 1710 року. - К.: Веселка, 1994. - 77 с.
3. Василенко В.П. Конституція Филиппа Орлика / Академічна юридична думка. - К., 1998 - С. 141.
4. Лукашевич О.А., Манжул К.В. «Конституція» Пилипа Орлика – історико-правова пам'ятка XVII ст. – Х.: Основа, 1996. – С. 35–39.
5. Конституція незалежної України: У 3 кн. / Під заг. ред. С.Головатого. – Кн. 1: Документи, коментарі, статті. – К.: Укр. Правнича Фундація, 1995. – 398 с.
6. Мироненко О. М. Історія Конституції України. – К.: Ін Юре, 1997. – 60 с. – (Б-чка “Нова Конституція України”).
7. Кухта Б.Л. З історії української політичної думки: [Текст лекцій: Навчальний посібник]. - К.: Генеза, 1994. - 368 с.
8. Петрів М. Конституція України 1710 р.: Орлик і Василенко. -К.: Українська Видавнича Спілка, 1977. - 36 с.
9. Нікітін Ю.В. Занепад козацтва і зародження поліції в Україні як органу державного контролю за внутрішньою безпекою суспільства // Форум

- права. -2008. -№ 2. -С.371- 375 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-2/08njvvbs.pdf>
10. Угода та Конституція Пилипа Орлика//Літ, Україна, 1990, 12 лип.
 11. Гетьман Пилип Орлик (1672 - 1742): його життя і доля: историческая литература / Б. Д. Крупницький. - К. : Дніпро, 1991. - 78 с.
 12. The Diariusz Podrozny of Pylyp Orlyk (1720-1726).//Harvard Library of Early Ukrainian Literature. 1989 Vol.5.
 13. Окіншевич Лев. Вступ до науки про право і державу. – Мюнхен: Український Вільний Університет, 1987. – 223 с.
 14. Жуковський Аркадій, Субтельний Орест Нарис історії України - Л.: Вид-во НТШ, 1991. - 230 с.
 15. Ничик В.М. Из истории отечественной философии конца XVII – начала XVIII в. - К., 1978. С.268-269.
 16. Матіос А. Генезис адміністративно-правового статусу посадової особи // Право України.-2006.-№1. – С.33-36.
 17. Оніщук М. В. Правові засади місцевого самоврядування в Україні / М. В. Оніщук, В. М. Кампо / за заг. ред. В. М. Кампо. - К.: Освіта і культура, 1998. - 58 с.
 18. Кампо В. М. Місцеве самоврядування в Україні. – К.: Ін Юре, 1997.– 36 с.– (Б-чка „Нова Конституція України”).
 19. Монтескьє Ш. О духе законов.— Спб, М., 1900.— С. 156.
 20. Грошевий Ю. М., Марочкін І. Є. Органи судової влади в Україні. – К.: Ін Юре, 1997.– 20 с– (Б-чка "Нова Конституція України").
 21. Узагальнення польського досвіду місцевого самоврядування та перспективні напрямки розвитку самоврядування в Україні. – К., Агентство "Україна", 2001-336 с. / Фонд підтримки молодіж. демокр. ініціатив, Молоді консерватори акції виборчої "Солідарність" (Польща); Упоряд.: Т.Шамайда, О.Дмитренко. – К. – [Агентство "Україна"],2001.- 336 с.